

فرهنگ منتخب ترکی

گزیده واژه‌ها و اصطلاحات ترکی

متون ادب فارسی

بیش از ۳۵۰۰ واژه

«استنتاج از فرهنگ فارسی دکتر معین»

«و فرهنگ بزرگ سخن دکتر حسن انوری»

به کوشش: دکتر علی مشکینی

مرکز پخش: مؤسسه انتشارات پورحسین

تبریز: خیابان جمهوری اسلامی اول کوچه آرامیان (آبیاری)

تلفن: ۵۵۳۵۶۲۴ - ۵۵۵۸۲۶۹

فرهنگ منتخب ترکی : گزیده واژه ها و اصطلاحات ترکی متون ادب فارسی بیش از ۳۵۰۰ | سه هزار و پانصد | واژه استنتاج از فرهنگ فارسی دکتر معین و فرهنگ بزرگ | سخن حسن انوری | به کوشش علی مشکینی - تهران : پور حسین . ۱۳۸۴

٢٧٢ ص. ١٠٠٠

ISBN : 964- 6565 - 49 - 2 - ۲۰۰۰، یال

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیما ،

۱. زبان ترکی آذربایجانی - واژه نامه ها ، ۲. زبان ترکی آذربایجانی
- اصطلاحها و تعبیرها ، الف. معین ، محمد ، ۱۳۹۷ - ۱۳۵۰ ، فرهنگ
فارسی ، ب. انوری ، حسن ، ۱۳۱۲ - فرهنگ بزرگ سخن ، ج. عنوان ،
د. عنوان : گزیده واژه ها و اصطلاحات ترکی متون ادب فارسی بیش از
۳۵۰۰ واژه استنتاج از فرهنگ فارسی دکتر معین و فرهنگ بزرگ سخن ،
ه. عنوان : فرهنگ فارسی ، و. عنوان : فرهنگ بزرگ سخن

494/3613

PL ۳۱۳ / ف۵م

PAF - 5322

کتابخانه ملی ایران

ISBN . 964 - 6565 - 53 - 0 شابک ۰ - ۵۳ - ۶۵۶۵ - ۹۶۴ - ۰

نام کتاب : فرهنگ منتخب ترکی

مؤلف : دکتر علی مشکینی

ناشر : انتشارات پورحسین

نوبت چاپ : چاپ اول ۸۴

تیسرا : ۳۰۰۰ جلد

تعداد صفحه : ۲۷۲ صفحه

چاپ : لکھنؤ

قطم : ققم

صحافی : لکھری

قیمت با جلد شومیز : ۲۰۰۰ تومان

قیمت با جلد قالینگور : ۳۰۰۰ تومان

حق چاپ و تکثیر برای مؤلف محفوظ

پیشگفتار

مختصری از چگونگی استفاده از این فرهنگ

- (۱) این فرهنگ شامل لغات ترکی است که در سلسله‌های بعد از حمله مغول و حاکمیت ترکها در ادبیات فارسی وارد و موجب غنی تر شدن این زبان در تبیین مسائل و نیازها شده است .
- (۲) نباید در صدد حذف این لغات در زبان فارسی شویم، چرا که اولاً موجب کاهش توانایی این زبان در تبیین مسائل خواهد شد ، ثانیاً از طرفی چون این شیوه به عاریت گرفتن لغت از فرهنگ بیگانه بر دستور زبان و ادبیات فارسی خللی وارد نمی‌کند هیچ نقصی نداشته و موجب غنا تر شدن این زبان می‌شود.
- (۳) برای آشناتر شدن اذهان مطالعه کنندگان این فرهنگ جملات یا ابیاتی را از نویسندگان و شاعران بزرگ ایران که به هر دو زبان احاطه کامل داشتند درج شده که نشان دهنده نیاز کامل مطالعه کننده متون کهن به آشنایی با این لغات می‌باشد.
- (۴) ویژگی خاص این فرهنگ، آن است که اطلاعات جامع و قریب به کاملی از یک لغت را در اختیار می‌گذارد.
- (۵) به ترتیب الفبای فارسی ابتدا لغت مورد نظر را پیدا کنید .
- (۶) با توجه به علایم تطبیقی حروف لاتینی ، کلمه را تلفظ فرمایید.

۷) اگر در مورد گرامری این لغت اطلاعاتی بخواهید، متأسفانه نتوانستیم اطلاعاتی در اختیارتان بگذاریم بنا بر این به فرهنگ متوسط معین و فرهنگ بزرگ سخن (دکتر حسن انوری) که منابع این کتاب است مراجعه کنید.

۸) در داخل پرانتزها () این مطلب را درمی‌یابید که لغت مورد نظر از چه زبانی است. (جدول ۱)

تذکر: ۱ - لغاتی که کاملاً ترکی هستند بدون علامت می‌باشند.

۲ - لغات ساده‌ای که در دو زبان معمول هستند با علامت داخل پرانتز مثلاً (تر - مغ) مشخص شده‌اند.

۳ - لغات مرکب نیز مثل ۲ مشخص شده‌اند مثلاً (تر - ف) به این معنی است که اصل لغت ترکی است که پسوند فارسی اضافه شده است و یا (ف - تر) و این به معنی آن است که اصل لغت فارسی است و پسوند ترکی اضافه شده است.

۹) در داخل [] اطلاعات دیگر در مورد تلفظ‌های آن لغت و یا اصل لغت که مخفف شده است و یا ترکیب آن کلمه اطلاعات جامعی درمی‌یابید.

۱۰) علامت ← معین می‌کند به لغت معینه علامت پیکان مراجعه شود و علامت ↑ معین می‌کند که لغت مرجع در بالای همان لغت است و علامت ↓ نیز معین می‌کند که لغت مرجع در پایین همان لغت درج شده است

۱۱) مطالعه کنندگان ترک زبان باید توجه داشته باشند که خیلی از لغت‌های این فرهنگ در فرهنگ عامیانه مردم ترک و آذربایجانی‌ها متروک و غیر معمول است و زبان ترک آذربایجانی چنان با زبانهای فارسی و روسی و عربی و غیره آمیخته شده که در شرف اضمحلال است و با این که ذکر شد که به

عاریت گرفتن لغت از بیگانه موجب تقویت می‌شد ولی سیر صعودی بیش از حد به عاریت گرفتن لغت از بیگانه در زبان ترکی آذربایجانی از غنایت آن کاسته و تقریباً زبان اصلی به فراموشی سپرده شده است.

۱۲) یکی از اهداف مؤلف این فرهنگ آن است که این فرهنگ کوچک با قیمت ارزان یا به رایگان در اختیار مؤثران فرهنگ ترکی و آذری جامعه قرار گرفته و بیش از این با فرهنگ غنی کهن فاصله نگیریم.

(جدول ۱)	
علام اختصاری مورد استفاده در این فرهنگ	
انگ (انگلیسی)	ف (فارسی)
تر (ترکی)	فر (فرانسوی)
ج (جمع)	گیا (گیاه‌شناسی)
جاز (جانور شناسی)	متر (مترک = ترکی شده)
رو (روسی)	معر (معرّب و عربی شده)
ع (عربی)	مغ (مغولی)

جدول ۲

(جدول تطبیقی حروف ترکی و لاتینی)

D d	د	Â â	آ
Z z	ذ ز ض ظ	I i	ای
R r	ر	U u	او
Ž ž	ژ	A a	ا
Š š	ش	E e	ا
A a	ع	O o	ا
G g	غ غ گ	B b	ب
F f	ف	P p	پ
K k	ک	T t	ت
L l	ل	S s	ث س ص
M m	م	J j	ج
N n	ن	Ç ç	چ
W v	و	H h	ح ه
Y y	ی	X x	خ

نامه استاد ارجمند جناب آقای هریسی نژاد به
آقای دکتر مشکینی

هوالهو

حضرت اجل جناب اوستاد دکتر مشکینی

تشکر کردن صونرا آنا دیلینیزه عطف توجه‌دهن ، دالینجا دئمه‌لییم: تورک لغت‌لرینین استخراجی دایرةالمعارف‌لردهن بیر عدّه عالم‌لریمیزین همت‌لرینین وجهه‌سینده قرار تاپیب، اونلاردان آقایان محمدصادق ثابّی و عادل ارشادی و فیروز ثومث‌رینلی و اوستاد عزیز دولت‌آبادی دهن آد آپارماق اولور کی، بعضاً اوز حدودینده قایناق آیری اصطلاحیله دئییلسه مأخذ و منبع‌لردهن فایدالانیدیلار ، آقایان ثابّی و ارشادی‌نین اثرلری چاپ اولونوب و فعلاً فایدالانماغا کتابچی لاردا آل وئره‌سیدیلر. آقای ثومث‌رینلی زحمتی‌نین شجره‌سینین ثمره‌سین قابق زامانلار وارلیق مجله‌سی‌نین نئچه نمره‌سینده منتشر اندیدیر، دولت‌آبادی حضرت‌لری‌نین یازدیغی کتاب چاپ ایاغیندادیر. جسارتاً عرض اولونور زحمته متحمل اولوب یازدیغینیز اثری اونلاریلان اوزلشدیرمه‌لی‌سیز، گور سنسه کی تکرار مک‌زرات اوزگؤسته‌ریب عالماً و عامداً تصمیم دوتماغا مخیر سینیز. حاصل مطلب بو اولسا کی چاپا چاتدیراسیز روش یازیلما‌سین یادیزا سالماق‌دان خاطر قباقدان یازدیغیم مقاله‌لردهن بو رابطه‌ده بیریندهن تلخیص خدمتی‌نیزه گؤنده‌ریلدی تا بو روشیله خوانا خطیله یازیب چاپ اولماق ایچون حاضر راشدیراسی‌نیز . اوز سلیقه‌زده گئنه مخیر سی‌نیز .

رجاء واثق واریمدیر کی منضمی مقاله مذاقیزیه سازگار اولموش اولان، دینیمیزه ، دیلیمیزه ، ملتیمیزه، ملیه‌تیمیزه ، ادبیاتیمیزا وطن بالارینا خدمته توفیقینیز اولو تانریدان دیله‌ییم دیر .

هریسی نژاد

مقدمه جناب آقای دکتر موسی هریسی نژاددان

آذربایجان تورک الف باسینین آخیر علامتلیله چتینلیگی هاراسیندادیر

ناصرالدین شاهین بابی لر و فراماسونریلر تمهیدیله شهادتی، استثمار مزدورلارینین آت چاپماغا میندانلارین گئیش لندیردی، فراموشخانه لرین و سزى انجمن لرین اعضالری باغاکیمی باشلارین قینلاریندان چیخارتدیلار هدفلرینه چاتماق ایچون هرهسی بیر ایشین یئرینه یئتیرمه سینین عهدینه چه کدی باشچیلاری عمده اصفهانلو اثرمنی یعقوب اوغلو میرزا ملکم خانیدر. استعمار نقشی اولده هر ملتین ادبیاتین ضعیف لندیرمک فیکرینه دوشهر، مقصودی اله گهلمه کده، آرزیسینا چاتار.

بو امرین قوه دن فعله پیاده اولونماسی تورکوستاندا، آذربایجاندا تورکیه ده، ایراندا، تبریزی میرزا فتحعلی آخوندوفون عهدینه قویولدو، بو کیشی جوانلیق چاغلاریندا گئدیپ اروپا فراماسونری مکتب لرینین دؤورون باشا چاتدیرمیشدی، عرب الفباسینا چتین لیک توصیفنه قایل اولمادا بو فیکره دوشدوکی، بو اولکه لرده لاتین ألفا باسین ایشه سورسون، هدفی ده قرآنیه مسلمانلارین آراسیندا ایرلیق توره دیب و اسلامیت بازارین رۇنق دن سالیب تجدد و تمدن آدیلا عنعنه لرینین و ادبیاتلارینین ارکانین لاخلاتماغیدیر، او زمانین غیرتلی مسلمانلاری آغزیندان چالدیلار هدفینه چاتانمادی، کرتنکله کیمی رنگین دئییشدی ابداعی حالدا اؤزوندن ساغدان یازما ألفا بایه اوز دؤنده ردی تا بو طریقیه منحوس طرحین پیاده انله سین خالقین مقاومتی ضرناسین سیندیردی فتنه تۇخومون سه په نمه دی مایوس اولمادا بو اولکه لرین ترکین قیلیب اسلام بولا ساری یؤنه لدی ۱۲۸۰ هجری قمریده یازدیغی کتابی

و خطی عثمانلو دولتی نین صدراعظمی فؤاد پاشایا تقدیم ائتدی عثمانلو درباریندا ایران سفارتی پیش‌میش آشنا سو جالادی یارالانمیش ایلان کیمی قافقازا قایتدی و هشتاد بیت حدودیندا بیر مثنوی یازدی او مثنویده بوجور خُزعلاتی یانشاغینا گه تیردی، من اللشیردیم بو اؤلکه لرین یاشییانلارینین بئللریندهن پالانلارین گؤتوره‌م، حاضر اولمادیلار کی، پالانسیز یاشاسینلار. حال بو کی بو کیشینی اجنبی پالانلاییب بو اؤلکه لرده مسلمانلارا پالان قویماغا گؤنده رمیشدی کی، آریسین گؤزوند ۱۲۹۵ ده ۶۹ یاشینده تبریزه گه له‌نمه‌دی تفلیسده گؤرا آپاردی. هم مسلک‌لری میرزا ملک‌م‌خان، میرزا حسین خان، کسروی، میرزا یوسف خان او گئدنه یؤلا، یول‌لانیدیلار و ردین توتوب گئتدیلر بیر دۆشه‌رگیه چاتانمادیلار.

متأسفانه مصطفی کمال پاشا اجنبیه آرخالانمادا او عظمتده امپراطوری عثمانلونی کی آدی تورک توره‌مه‌لرینین باشلارینی اوجالاندیرانیدی تمام فتوحاتلاری اؤز یئرینده قسطنطنیه‌نی اروپالی لارین الیندهن آلمیشدیلار آرادان آپاردی چؤخ خیانتلره مرتکب اولمادا عرب الف باسین منسوخ ائدیباتین الفاباسین عثمانلو ملتینه تحمیل ائله‌دی. مع‌الوصف تورکیه‌ده ناماز قیلان و قرآن اوخویان مسلمانلار عرب الف باسین دیری ساخلایب و صحیح قرائتیه نامازلارین قیلیب و قرآنلارین اوخویوب دین‌لرین و ملیت‌لرین قورودوبدولار، هله‌ده مصطفی کمال پاشانین بدعت‌لرینین علیه‌نه زامانین انتیقام گوجی بوسقودادیر.

اورتا آسیا ده یاشییان ملت‌لره ده استالین مسلط اولمادا کریل الفباسین سرنیزه گوجونه قبول ائلتدیردی: دینلرینه، ملیت‌لرینه، عنعنه‌لرینه، یاراسی ساغالمايان ضربه‌نی گویه‌دی. بو او یونلاردان فرانسه خالق‌ی الجزایر مسلمانلارینین باشلارینا گ، تیردیلر فرانسه حروفیه کتاب یازیب اوشاقلارینا مدرسه‌لرده درس اوختولولار حال بو اولالی الجزایر جماعتی یئرآلتی

مکتب‌لر دایر اندیب عرب الفباسین دیری ساخلادیلار بو مسئله سبب اولدو اولین مرتبه استثمار اولان ملت‌لر آرا قیام، اجنبی علییه‌نه الجزایردهن باشلاندی و فرانسه‌لی‌لرین استثمار زنجیرین قیردی‌لار. الجزایر عالی‌می (عمار اوزگان) یازدی‌قی (افضل‌الجهاد) کتابینا بو باره‌ده مطالعییه توصیه اولونور.

بو اوصافیلن بنله، میرزا فتحعلی آخوندوفون یانشاقلاری هله‌ده دالیجا سورونن هم‌مسلک‌لرینین زامانی منقضی اولاراق بعضی اولکه‌لرده مخصوصاً قوزئی، گونئی، آذربایجاندا آغیزلاردا گویشه‌نیر، گولوش عنوانلاری و یشریز ادعالری قدیم زامان لاردان یادگار قالان آتا بابالاریمیزدان الفباسیمیزین چتین‌لیگی دیر. بولموره‌م بونلار بیلیم‌لر یا داکی تجاهل اندیرلرکی :

چین خالقینین یئددی یوزدن چوخ الف با لری وارلاریدی بو فیکره دوشموبودولر لاتین یا آیری حروف‌ا متوسل اولسونسونلار. بو فیکره دوشوبودولر نقص‌لرین اوزلوک‌لرینده آرادان آپارسینلار و اصالت الف با لرین قوروقدا ساخلاسینلار.

او چتین‌لیک کی فرانسه الفباسیندا وار آیری دیل‌لرده یوخدو، روس‌لارینکی‌دا اوز یئرینده چتین دیر آیری ملت‌لرینده الفباسیندا اشکالاتی وار، نه‌ده‌ن دیر لاتین الفباسیندان اگر آسان‌دیر فایدالانمیرلار، مثل‌لریمیزده وار (اوجوز اتین شورباسی اولماز) اوزونون و آتا باباسی‌نین و دیلی‌نین الفباسی‌نین تعصبین چه کمیین ملت ، هر بیر زادی‌نا، غیرت داماریندان منسلخ‌دیر، الف با عنوان‌دیر، هدف قرآنیله خلقلین آراسیندا ایرلیق سالماق‌دیر. علمی، محکم، اصیل، غنی، دیلین یوکون لاتین آلفاباسینا چاتماق اولماز. پیالانین پیالا ظرفیتی وار، کاسانین کاسا، بایدانین بایدا. لاتین الفباسین مطرح اتلیین‌لرین عمده محدود دوشونجکلری بوجوردی : ابجدی حروفون لفظاً و کتباً مشابه حرف‌لری‌نین آغیزدا مخرج‌لری آیریدیر، تلفظ‌لری عرب‌لره آسان، تورک ، فارس، آیریلار چتین‌دیر، بونلار منطقه ، دیله و عظمت ملیّه‌ته

تابع اؤلان دئییل لر مرامچی کور آتی می نیب گونده لمدن چاپانلار دیلار، مع الوصف حقیقت لر اؤنلارین قولاقلارینا چکیلمه لیدیر:

غیر عربی اؤلان مسلمان ملتّه عادى حالدا کلمه نین شئکلینین تلفوظونه حرفین مخرجینه آغیزدا، توجّه لازم دئییل، یازی فاطمه دیر عجمه یعنی غیر عربّه لازم دئییل (طا) حرفین آغیزدا مخرجیندن اداء ائله سین فاطمه دییه جه کدیر. یازیدا فاطمه یازسا لفظ معناسین الدن وئرر نظم و نظام قاتما قاریشیغا مبدل اؤلار. صالح یازیب صالح، صراط یازیب سرات، ظلّ یازیب زلّ، ظالم یازیب زالم، ضالّ یازیب زالّ، ثلاث یازیب سلاس تلفظ اؤلوناجاقلار و قس علیهذا.

آما ناماز و قرآن اوخویان مسلمانلارا واجب دیر قرائت لرین اؤیره نسین لر و حروف لری آغیزدا مخرجیندن اداء ائله سین لر تا نامازلاری دوزگون ناماز اولسون قرآن اوخوماقدا واجب دئییل، پس تک نامازین یعنی حمدیله - سورهنین دوزگون قرائتی واجب دیر بو قرائتی هر نه جور بیسواد اؤلسا اوچ دؤرت جله سه ده اؤیره نر، اؤیره نتمه سه (لَا يَكْلَفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا) بایراغی نین کؤلگه سینده - کؤلگه له نر، قیلدیغی ناماز قرائتی دوز اؤلما سادا قبول دی.

ابجددهن یعنی آرامیزدا رایج اؤلان حروف دان علم لر استخراج اؤلونوب کی آیری دیل لر حروفی بو آیه لردهن منسلخ دیلر خصوصاً لاتین آلفاباسی لاخ یومورتا دیرکی جوجه سی چیخماز، بو حروفی عرب یا قرآن حروفی نین یئرینده اؤتورتماق فیکرینه دوشنلر شبهه سیز حالدا، دین، قرآن، عنعنه، ادبیات، ملیت، وطن، خلق، خلاصه الله دوشمنلاریدی لار کی اؤرتا آسیا خصوصاً آذربایجان لاردا تعدادلاری آز اؤلاراق خالقیمیزین اکثریتینه بیر پارا ملت لر الینده نفرت توره تمگه عثمان کؤینگی اؤلوبدولار (هر کیم کی فطرتاً یارانیب خلق دوشمانی واجب دی دفع شری اونون هم وطنلره)

سید جعفر پیشه‌وری، محمد بیریا، روسلارین قدرتیله آرخالانماغا محتاج اولالی قارشى لاریندا دایاناراق، مدرسه‌لرین درسی کتابلارین و آیری کتابلاری، مجله‌لرین غزتلرین و دیوانی یازو، پوزولارین قرآن حروفیله یازیب و کریل حروفی‌نین رواجی‌نین ننگین قبول ائله‌مه‌دیلر. داشلاری قبول ائلین‌لرین باشینا دوشسون. یازی، پوزوموزون عرب الف باسیله چتین‌لیک تهمت‌لرینین قارشوسوندا رفع سوء تفاهم ایچون بیر پارا حقیقت‌لری آیدین‌لاشدیرماغا بحثین اختصارلا ادامه‌سی‌نین ضرورتی وار.

تورک ادبیاتینا، عرب، فارسی ادبیاتی، فارس ادبیاتینا تورک، عرب ادبیاتی قاریشما، بو اوج دیل آرا، وضعی اثرلر ائله بیر - بیرینه گئییشیب‌لرکی آیرماسی آتی دیرناقدان آیرماقدان چتین‌دیر.

کلی حالدا تورک اولایا فارس ادبیاتی ال وورولسا طاغلاری پوزولار. هر دیلین ادبیاتی‌نین قدرتی‌نین باشی علم صرف و نحوینه باغلیدی هئچ دیلده صرف و نحو یعنی دیل قایداسی تاپیلما میشدی تا عرب ادبیاتیندا قرآن کریم نازل اولاندان صونرا اوندان استخراج اولمادا بو دیل، دیل‌لرین رأسینده قرار تاپدی حال بوکی، تورکی، سامی، آرامی، اوغوزو، سانسکریت، عبری و سریانی دیل‌لرینین بو دیله نسبت قدمتلری و اصالت‌لری وارلاریدی اونلاری اوسته‌له‌دی.

أبجد یا آبجی حروف ۲۸ دیر، اون‌دوردی شمسی (الشَّمْس) کیمی اون‌دوردی قمری (القمر) کیمی یعنی (ال) یا پیشاندا اون‌دوردی-مَشْدَد. اون‌دوردی تشدیدسیز، ها بئله اون‌دوردی مُهْمَل (نقطه‌سیز) و اون‌دوردی مُعْجَم (نقطه‌لی) دیر. بو حروفون مخترعی یعرب بن قحطان بن عابر بن شالخ بن ارفخشذ بن سام بن حضرت نوح (ع) یمن‌ده اولوب مکیه حرب بن امیه یمن‌دهن گه تیریبدیر اصل‌ده حرکه‌سیز اعراب‌سیز احياناً نقطه‌سیزدیلر بو سببه نحو علمی قراندان استخراج اولما میش کلمه‌لر دوز تلفظ اولونمازیدلار.

حروف عامل اعم ناصبه‌دهن ، جازمه‌دهن ، جاردان ، ندادهن ، شرط‌دهن ، مشبهه‌دهن و ... و کلمه‌لرین تأثیری بیر - بیرینه و آیری قاعده‌لر ، خلاصه نحو علمی ، عالم‌لره دوزگون قرائتی اویره‌تدی و نحو بیلیمیه‌نلره ده حرکه و اعراب و علایم تعبیه‌سی کلمه‌لره جمله‌لره چتین‌لیک‌لری آرادان آپاردی ، فارس ادبیاتینداکی مَصَوّت‌لر (—) و (آ - و - ی) حرکه سیله کی اوچی اینجه و اوچی قالین دیر معین دیر ، حرکه‌لرین قویولمماسی دوز تلفظی چتین‌له‌شدیریپ فی‌المثل بَهْتَر کلمه‌سین بَهْتَر ، بَهْتَر ، بَهْتَر ، اوخویانی دانلاماق جایز دئییل ، حال بوکی تورک ادبیاتیندا سس‌لر یا مَصَوّت‌لر حروفیله معین دیر . بو شکیلده بَهْتَر و بوجور بُوْهتور و بَهْتیر یازیلار و دوزگون حالدا قرائت اولار ، بو دیلده دوققوز شکیلده مَصَوّت وار ، دوردی (آ - ای - و - و) قالین ، بَشْی (ا - ا - و - و - ای) اینجه‌دیله ، هر بیر کلمه‌ده مطابقتی اولمایان حالدا ، قالین و اینجه مَصَوّتین قونوشماسی عادتاً جایز دئییل ، فی‌المثل چوره چؤراک - گؤلگییه ، کؤلگا دئسن کلمه قایدادان چیخار ، ها بئله آلماق - ساتماغا ، آلمق ، ساتمق ، تلفظی جایز دئییل . آیری دیلدهن وارد اولان (دخیل) لغت‌لرده بو سبکه تابع دیر هر دیلده آدم ، آدم تلفظ اولونور کی اولی قالین ایکینجی قسمتی اینجه‌دیر تورکده قالینا قالین یعنی آدام ملفوظ اولار ، استثنا گاه اولونموشدا وار مثلاً (بوزو) دا اینجه - قالین قاریشیب بیر بیرینه بو قایدانین آدینا عربده (شاذ) اطلاق اولونور دؤرت قالین مَصَوّت و بش اینجه مَصَوّتین هره‌سی اوچ شکیللیله شکیل‌لنسه بو حالا دوشرلر (آچیق ، قاجاق ، طایا) و (ایرمک - کشیر - ضای) و (شؤل - طوی - اؤل) و (قویول - دول - سو) ها بئله (آگری - آرسین - یَهْر) و (ائل - بئل - یئر) و (گؤل - بؤرک - دؤرد) و (گول - یونگول ، اوزوم) و (ایری ، پنیر ، شکیل) مَصَوّت‌لرین اوستونده نشانه یا علامت‌لر دوز قرائتین حمایت‌چی سیدیلر . گاه اولور نئچه کلمه بیر شکیلده و سسده اولمادا معنالری بیر اولماز صنایع بدیعده آدلاری جناس دیر ،

اوزوم (انگور)، اوزوم (روی من)، اوزوم (شنا کنم)، اوزوم (قطع کنم)، معنای طرز داده‌ن و جمله‌ن محتواسیندان آیدینلاشار. بو قایدا، ایراد دئیل عرب دیلینده بیر کلمه مثلاً (دین) دهن اوندان آرتیق جمله‌ده مخصوص جملیه معنا چیخار، ها بئله (اوزوم) یعنی (خودم) مخصوص اوزونه اولان علامتیه بونلاردان چشچیلەر و (گول - گؤل - گل) و (کول کول - کل) اوزارینه مخصوص علامت‌لریله دوزگون اؤخونارلار.

مع الوصف متأسفانه حورمتلی اوستاد آقای روشن خیایوی سنگلاخ کتابی‌نین ویراستاری و مدونی و (آیریلار) بو سس‌لری لاتین حروفیه آیدین لاشدیرماقدا، یاراشیقی اولمایان حالدا دیلیمیزین ادبیاتینا ییرتیق سانیب یاماق سالماقدا بالا دوز قاتیبدیلار. آیری جور املائی شکیل‌لرده وار. شرح‌لری سوزون اوزاتما سینا سبب‌دیر. بو قایدالار تورک دیلی‌نین یازماسین و اؤخوماسین اصول اوزونه سالیب و ائله آسانلاشدیریپ دیرکی لاتین آلفاباسی‌نین آسانلیق جنبه‌سین عرب الفبای‌نین یئرینه رایج اولماقدان خاطر مطرح ائدهن اجنبی موزدورلارینین و کلاسیک ادبیاتیمیزین مخالف‌لرینین کی در عین حال قرآن مخالف‌لری‌دیلر بورونلارین یئرله سورتوب‌دور.

اؤن ایکی قرن بو عصیردهن قابقدان آذربایجان و تورکویستان اولکه‌لرینین عالیم‌لری یازی - یازاندا چوخ دسته‌لی (ط)دان فایدالانیبدیلار، علی‌الخصوص اشخاصا و قریه‌لره آد قایل اولاندا اکثر بو (ط)نی له یازیبدیلار تا تورک اولماقلاری گه‌له‌جه ک نسله مشخص اولسون و اوزامانلاردان اللی - آتمیش ایل بوندان قاباغا کیمی یازیلان کتابلار بو ادعائین دؤزگون اولماسی‌نین قاینقلاری‌دیلار نمونه ایچون بو نئچه آد ذکر اولونور: طغرل، طوغان، طلوع (فوج نشانی) نسطراطس، قاطر، طوس، طاغار، طویله، طوی، طرخان، طرلان، خرطوم و ... اخیر عصیرده بیر نفر تورک ادبیات‌چی‌لارینین یئکه‌باشلاریندان

بیرینه سۆزونون آنین بۇیون یوخلامامیش تحقیقاتچیلیق آیه‌لریندهن منسلخ و قرائت و تجوید علمیندهن خبرسیز اولدوقدا دوشونجه‌سی بئله فتویٰ وئریدیر:

دسته‌لی (ط)نین عرب‌لر محاوره‌سینده بۇیوک‌لریندهن اوشاقلارینا کیمی اغیزلارینین مخصوص اۇنا منخرجی وارکی اوردان اداء اولونار مثلاً فاطمه‌ده عرب‌لر آرا دسته‌لی (ط) اوزونه خاص اولان طرزیه اغیزدان چیخار آما عجم (تورک، فارس) خلقی آرا فاتمه ذکر اولونار بو سببه تورک ادبیاتیندان دسته‌لی (ط) حذف اولونمالیدیر! (بونون تائی لاریدا حذف اولسا یئرینده نه قالار؟) بو جانا سینمیهن فتویٰ دهن قاباق دیل دوشمانلاری بو فیکیره دوشموشدولر مین باب مثل طهرانی - تهران شئکلیله سالیب تورک لغتی اولماماعینا زمینه جورره‌شدیرمیشدیلر، طوس - توس، طرخانی - ترخان، طرلانی - ترلان، طورغایی - تورغای، طوغانی - توغان احتیاطیله یازیردی‌لار، بو تورک عالیمنین فتواسی آت چاپماغا مئیدانلارین گئیشلندیردی. آستارالی میرزا مهدی خان سنگلاخدا بو آدلاردان آزاراق یازیدیر.

عرب الفباسی نین ضدی اولان یازیچیلارینین دا، قدیم امنیه‌لرین کندلرده ماذاقلارینا جوجه دوشی سازگار اولان کیمی بو فتویٰ یئرسیز اولالی ماذاقلارینا ائله سازگار و داماقلارینا ائله دادلی اولوب کی عالماً و عامداً اخیاناً کور - کورانه و مشرب پسندانه قدیم طرزیه یازیلان دسته‌لی (ط) ایله تورک کلمه‌لرین اصلی شئکیلریندهن چیخاردیب آیری قالیدا شئکیللندیریبیدیلر، آرزیلاری بو دور کی، صراتی - سیرات و ضالّی - زالّ یازیب ناماز قیلانلارین نامازین باطل ائله سینلر. مفصل حالدا بو باره‌ده متن ده بحث اولونوب دیر بو فتویٰ یئرلی اولسا (چکیل او طرفه‌نی) کئره‌ک چکیل او ترفه) یازاق.

حسن ختام کلام‌دان خاطر و بیرده حضرت اجلّ اوستاد دکتر مشکینی رینه مشوق اولسون کی، هانسی دیل ادبیاتینا خدمت کمرین

باغلایب‌دیر آرتیرمالیام، آستارالی میرزا مهدی خان کی، طراز اول عالم‌لردهن و مورخ‌لردهن و دیل تانیانلاردان‌دیر (مَبَانِی اللَّغَةِ) کتابیندا بیله یازیر (حقیقتاً ضابطه‌لر و قایدالاری کی، تورک لغتینده معین و مقرر دی نه فارس لغتینده وار و نه عرب دیلینده، تمام صیغه‌لری علم و ادب ضابطه‌لرله موافق‌دیر) ها بیله امیر خیرات والبرکات امیر علیشیر نوائی متولد ۸۴۴ قمری کی نوابغ عالم‌ده‌ندیر (مَحَاکِمَةُ اللَّغَتَيْنِ) کتابیندا تورک ادبیاتی‌نین اوستونلوگین آیری ادبیاتا دلائل و شواهد اقامه ائتمه گیلن آیدین لاشدیرب و اثبات مرحله سینه چاتدیریب‌دیر. وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَكْلَانِ

موسی هریسی نژاد «هریسی»